

ORBÁN László

Nehéz női sorsok: dr. Gellért Emma története

A dualizmus kora Magyarországon nem feltétlenül csak a „boldog békeidők”, a gazdasági modernizáció és a fejlődés, vagy éppen a polgárosodás időszaka volt, hanem a női egyenjogúság megteremtésének egy rendkívüli szegmense is. Az emancipáció részterületei közül most a nők felsőoktatáshoz kapcsolódó lehetőségeit vizsgáljuk, s ezen belül is azt, hogy egy vidéki zsidó lány hogyan valósíthatta meg azt az álmát, hogy egyszer orvos legyen. Dr. Gellért Emma eddig ismeretlen történetének darabkáit összeállítva kirajzolódik egy olyan életút, amely folyamatos nehézségeken és néha igazságtalanságokon keresztül, hatalmas munkát befektetve érte el a célját.

Nem teljesen feltárt terület az első magyar orvosnők élettörténete, még akkor sem, ha sokan ismerik gróf Hugonnai Vilma vagy éppen Steinberger Sarolta történetét, hiszen mindketten a magyar női orvoslás úttörői voltak.¹

Hugonnai Vilma az első magyar orvosnő volt. Az orvosi diplomáját külföldön, Zürichben szerezte 1879-ben.² Diplomájának nosztrifikációját³ először 1882-ben kérte, de azt Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter elutasította, annak ellenére, hogy azt a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem orvosi karának nagy része támogatta. Hugonnai Vilma ekkor már letette a Magyarországon törvény által előírt érettségi vizsgákat is.⁴ Hugonnai doktornő küzdelmes útjának ez a szakasza nagyon hasonlított Gellért Emma megpróbáltatásaira. Ez még akkor is megállja a helyét, hogy az utóbbi már azután határozott orvosi tanulmányairól, miután egy miniszteri rendelet engedélyezte, hogy a nők a budapesti és a kolozsvári egyetemen a bölcsészeti, az orvosi, valamint a gyógyszerészeti karokra beiratkozhatnak. Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi miniszter rendelete egyértelműen előremutató és a társadalmi modernizációs folyamatokba illeszkedő volt, de a valósághoz az is hozzátartozik, hogy a századfordulóra komoly hiány mutatkozott az orvosi és általában a felsőoktatásban elérhető szakmák iránt. Magyarországon, különösen vidéken alacsony volt az egy főre jutó orvosok száma, amin a kormánynak feltétlenül javítania kellett. Wlassics pártolta az ilyen irányú törekvéseket, s látta, hogy ez nem pusztán egy engedmény a nőmozgalmak felé, hanem rendkívüli társadalmi haszon is. Mindezt a rendelet szövege is jól mutatta: „Az orvosi – különösen a nő- és gyermekorvosi – pálya kétségtelenül olyan, a melyen nagy előnyökkel járhat [...] a nők részvétele. Számos külföldi példa igazolja ezt.”⁵

Hugonnai Vilma sikertelen nosztrifikációs folyamodványa után 1896-ban, az említett rendelet megjelenését követően, ismét kérelmezte az elismertetést, és további vizsgák

1 BRUCKNER Éva: *Az első magyar orvosnők nyomában*. In: *Polgári Szemle*, 15/1–3. 2019. 387.

2 A Zürichi Egyetem orvostudományi szakára a nők 1867-től iratkozhattak be, ami az első ilyen lehetőség volt Európában. Ezzel a felsőoktatás és a tudományok terén Svájc élenjáró volt az egyenjogúsításban, nem úgy, mint a szavazati jogot tekintve, amit csak 1971-ben adtak meg a hölgyek számára.

3 Külföldi egyetemen szerzett végzettség honosítása, elismerése.

4 BRUCKNER 2019, 385.

5 *A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszternek 1895. évi 65.719. szám alatt a budapesti és kolozsvári egyetem tanácsához intézett rendelete, a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályára léphetése tárgyában*. In: *Magyarországi rendeletek tára*. 29/1. Budapest, 1895, 1685.

letétele eredményeként 1897-ben, ötvenévesen végre orvosdoktorrá avatták. Ezután elkezdhetette a megpróbáltatásokkal teli orvosi praxisát.

Steinberger Saroltának már nem volt honosítási problémája, aki a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen szerezte a diplomáját. Mindez nem azt jelentette, hogy semmilyen akadály nem állt ekkor a nők útjában, ha az orvosi kart akarták választani. Sőt, ekkor vált csak igazán nehezen kezelhetővé a helyzet. A miniszteri rendeletet megelőzte 1895. november 18-án Ferenc József királyi rendelete, ami kifejtette, hogy a nőknek *„[...] amennyiben a szabályszerű föltételeknek megfelelnek – az illetékes felsőbb tanintézet meghallgatása alapján, esetről esetre engedély adassék [...]”*.⁶ Mindez azt jelentette, hogy a női felvételi kérelmeket egyesével vizsgálták meg, előbb az egyetem orvosi karának tanácsa, majd pedig az uralkodó és Wlassics rendelete értelmében eleinte mintegy tetézve ezt *„[...] az illetékes karok véleményes jelentésével együtt, minden egyes esetben végeldöntés végett hozzám terjeszszék föl”*.⁷ kiegészítéssel. Az esély ugyan megteremtődött a nők számára, mégis ők maradtak a kevésbé egyenlők az egyenlőbbek között, hiszen a férfiaknak nem volt szükségük sem kari jóváhagyásra, sem pedig miniszteri engedélyezésre.

Az orvosi egyetemek kari tanácsának döntése a nők esetében az érettségi eredményeiken alapultak. Ehhez egyéb miniszteri és uralkodói rendeletek teremtették meg a megfelelő kereteket, amelyeknek az volt a lényege, hogy mindkét nemtől azonos tudást vártak el, s a követelményrendszerek is azonosak voltak: *„A mennyiben e szerint leányok az ország bármely nyilvános középiskolájánál magánvizsgálatokra, s ezeknek sikeres letétele után magán-érettségi vizsgálatokra bocsátásukat kérelmezik, az illetők – minden felsőbb engedély kikérése nélkül — a fennálló szabályok szerint bocsáthatók e vizsgálatokra [...]”* *„Mindezen vizsgálatok teljesen ugyanazon tanulmányi mérték szerint tartandók meg, mely a középiskolák fiútanulóiára nézve a tantervekben ki van szabva.”* A dolog szépséghibája mindössze az volt, hogy míg a fiúk akár nyolc éven keresztül készültek az érettségi megmérettetésre, addig a lányok ezt mindössze magántanulóként tehették meg, ami egy-két éves felkészülési időt engedélyezett. Ez nyilvánvaló hátrány, még akkor is, ha a lányok gyakran tanítónőképzőkből vagy polgári iskolából iratkoztak be az érettségire. A tanítónőképzők jó alapot adtak ugyan, de alapvetően másra, sokkal gyakorlatiasabb tudnivalókra koncentráltak, mint az érettségi. Ugyan a lányok gimnáziumi oktatását a kormány már 1896-tól rendezte, amikor ténylegesen is érettségit adó intézménnyé válhatott a Veres Pálné alapította első magyar leánygimnázium, mégis itt még egyértelmű a két nem közötti esélykülönbség.

Dr. Hugonnai Vilma és dr. Steinberger Sarolta röviden felvázolt életútja – a törvényi háttér ismeretében – megadja a lehetőséget arra, hogy megfelelően megértsük a történet főszereplőjének, dr. Gellért Emmának a nehézségeit, aki már egy félig kitaposott úton járt, mégis szembe kellett néznie azokkal a rendszerszintű gyermekbetegségekkel, amelyek a női egyenjogúság alakulását jellemezték ebben az időszakban.

6 A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek 1895. évi 65.719. szám... i. m. 1685.

7 Uo.

SZÜLETÉSI										ANYAKÖNYV.																
A gyermek neve					A gyermek szülei					Fi-gyermeknél					Leány-gyermeknél					Moghalt						
A születés baba és napja					Az atya vezetékes mellékneve, állása vagy foglalkozása					Az anyja vezetékes mellékneve					A koma keresetiségi r. lakhelye és állása r. foglalkozása					A tanu neve, állásai r. lakhelye és állása r. foglalkozása					Észrevétel	
1884. február 18. Gellért Emma					Gottlieb Vilmos Weisz Háni										Hármalma Edvárná 22.					Judit 9. sz. 26.					Helyi névelés 1884. február 18. Emma anyja vezetékes mellékneve Gellért Emma	

1. Dr. Gellért Emma születési anyakönyvi bejegyzése

Dr. Gellért Emma 1884. február 18-án született a Bihar vármegyei Árpád településen Gottlieb Emma néven. A család izraelita vallású, édesapja Gottlieb Vilmos, édesanyja Weisz Háni voltak. Emma anyakönyveztetése a nagyszalontai izraelita hitközségben történt, mert a református többségű Árpád – zsidó hitközség híján – ehhez az anyakönyvi kerülethez tartozott.⁸ Gyermekéveiről szinte semmit nem tudunk, azt sem, hogy helyben végezte az elemi iskolát vagy esetleg a család kihasználta azt a lehetőséget, hogy Nagyszalontán már 1872-től hat osztályos zsidó felekezeti népiskola működött.⁹ Sokkal több az információ arról, hogy hogyan alakultak Gellért Emma későbbi tanulmányai. Nagyváradon tanítónőképzőt végzett, amihez korábban minimum befejezett felső népiskolai bizonyítvánnyal kellett rendelkeznie. A tanítónőképzés három vagy négy éves rendszerben működött, s legalább 14 évesnek kellett lennie annak a növendéknek, aki elkezdte azt. A lányok a képzés teljes időtartama alatt a tanintézményben laktak,¹⁰ így ez az időszak mindenképpen Nagyváradhoz kötötte Gellért Emmát. A meglévő információk alapján arra következtetünk, hogy a jövődöbéli doktornő a pedagógiai képesítést 1903 körül szerezte meg kitűnő eredményekkel. Azt, hogy miért nem ezen a pályán folytatta a karrierútvonalát, nehéz megmondani, mindössze egy újságcikk alapján tudunk rá következtetni. Az ismerősi körében ezzel kapcsolatban számos rossz példát látott a tanítónők megélhetési nehézségeit illetően, ami arra készítette, hogy egy másik hivatással is bebiztosítsa magát.¹¹ Egy bő tíz évvel később keletkezett újságcikk így írt erről: „Mikor diplomáját megkapta; hazamenet nyilván egy, állástalanságának tíz, ha ugyan nem huszonötödik évfordulóját ülő kartársnőjével találkozott [...]”.¹² Némiképp ezt erősíti, hogy a századfordulón a nők aránya még viszonylag alacsony volt a népiskolai oktatáson belül, de ez az arány egyre növekedett. A nők elsősorban az elemi iskolákban kaptak munkát, a középiskolában végzett tanítás korlátozott volt a számukra. A tanítónők fizetése szignifikánsan alacsonyabb volt a férfi tanítókénnél, még azonos képesítés és munkakör esetén is.¹³

Az 1900-as évek elején Gellért, pontosabban ekkor még Gottlieb Emmának a tanítónőképző befejezése után a következő célja az érettségi megszerzése lett, amit

8 A Nagyszalontai Izraelita Hitközség anyakönyve 1877–1885. 26.

<https://www.familysearch.org/ark:/61903/3:1:3Q9M-CS87-K9F9-M?cat=254008&i=231&lang=hu> (Letöltés: 2025. július 17.)

9 MÓCZÁR József (dr.) (szerk.): Nagyszalonta 1606–1906. Nagyszalonta, 1906, 115.

10 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. 106-115. §. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800038.TV>, letöltés 2025. júl. 17.

11 Dr. GELLÉRT Emma. *Világ*, 1914. április 12., 34.

12 Uo.

13 NIBÓK, Attila: *Feminization and professionalization in Hungary in the late 19th century. Women teachers in professional discourses in educational journals (1887–1891)*. In: *Espacio, Tiempo y Educación*. 2017/4., 6.

a tanítónőképzők ekkor nem biztosítottak, hanem ehhez magántanulóként kellett jelentkezni egy gimnáziumba, ahol az egy-két tanév alatt elérhetővé vált. A fiatal zsidó lány a Nagyváradi Premontrei Gimnáziumot választotta arra, hogy előkészítse orvosi tanulmányait és megszerezze az egyetemi felvételihez elengedhetetlen érettségét. A premontrei katolikus szerzetesrend által fenntartott patinás tanintézmény már 1695 óta működött, s joggal lehetett tőle elvárni, hogy a korszakban viszonylag újszerűnek számító kérést, ami egy ambiciózus és tervekkel teli nőtől érkezett, becsülettel teljesítse. Ehhez mérten a beiratkozás meg is történt, s az 1904–1905-ös tanévben Gellért Emma magántanulóként elkezdte a felkészülést.¹⁴

A beiratkozáshoz 1895-től már nem kellett külön engedélyt kérnie, de a felvételi és különböző vizsgákat le kellett tennie, „[...] mely a kétnemű intézet megelőző osztályainak tantervi különbözeteire terjed ki”.¹⁵ A gimnáziumi felvételi jól sikerült, Gellért Emma a következő tanévben minden tanulmányi lemaradását behozta és nekifutott az érettségének. A premontrei barátok valóban szigorúak, de igazságosak voltak, ahogyan ezt maga Wlassics Gyula miniszter is kérte a rendeletében: „[...] azért itt még külön hangsúlyozni kívánom, hogy miként a fiúk, úgy a leányok vizsgálatainál sem lehet helye semminemű enyhe elbírálásnak vagy könnyítésnek.”¹⁶ A rendszer éretlensége nem is itt mutatkozott meg, hanem egy oktatási szinttel feljebb, az egyetemi felvételinél.

A korabeli osztályozási rendszer a gimnáziumokban eltért a ma megszokottól. Lényegében egy négyfokozatú skálán minősítették a tanulókat, mely szerint 1 – jeles, 2 – jó, 3 – elégséges, 4 – elégtelen osztályzatok léteztek.¹⁷ Az érettségizetteket pedig „jelesen érett”, „jól érett”, egyszerűen „érett” és „nem érett” kategóriákba sorolták. Gellért Emma a nyolcadik, s egyben végzős évfolyam osztályozóvizsgáit csupa kettesre, vagyis jó osztályzatokra adta le, ezzel a 39 fős osztályából 27 tanulót előzött meg.¹⁸ Valamiért kissé gyengébben ment az 1905 májusa-júniusa folyamán lezajlott érettségi vizsgák köre, amelyek írásbeli és szóbeli részt is tartalmaztak. Itt az egy éve készülő lány két jó és öt elégséges minősítést kapott.¹⁹ Ezzel az eredménnyel elsőre elégedett is lehetett volna mindenki, hiszen számos orvospalánta ilyen, s hasonló jegyekkel kezdte el az egyetemet, de később komoly gondok forrásává vált az orvosi pályára törekvő fiatal életében.

Az 1905-ben végzett nagyváradi gimnáziumi osztályból heten „jelesen érett”, heten „jól érett”, tizennyolcan pedig – köztük Gellért Emma is – egyszerűen „érett” minősítéssel végeztek. Az osztály maradék része sikertelen érettségét tett. Nem meglepő, hogy a fiatalok már az érettségi utánra is kész tervekkel rendelkeztek. A legtöbben jogi (10 fő) és orvosi pályára (6 fő) szerettek volna kerülni, de nem volt ritka a gazdasági (5 fő), a technikai (3 fő) és a papi (2 fő) vagy a kereskedelmi (2 fő) pálya sem.²⁰ Az orvosi pályára jelentkezők a

14 A Premontrei Szerzetesrend Nagyváradi Főgimnáziuma Értesítője az 1903–1904-es tanévről. Nagyvárad, 1904, 89.

15 A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1895. évi 72.039. számú rendelete valamennyi tankerületi kir. főigazgatósághoz, leányoknak érettségi vizsgálatra bocsátása, és polgári vagy felsőbb leányiskolából a középiskolába átlépése tárgyában. In: Magyarországi rendeletek tára. 29/I. Budapest, 1895, 1691.

16 Uo.

17 A Jászóvári Premontrei Kanonokrend Nagyváradi Főgimnáziumának értesítője az 1904–1905. iskolaévről. Nagyvárad, 1905, 13.

18 Uo. 86–87.

19 A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának ülései 1905-1906. 1905. szeptember hó 26-án tartott első rendes ülés. 69.

20 A Jászóvári Premontrei Kanonokrend... i. m.: 94.

magyarországi egyetemek közül választhatták a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetem vagy a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem orvosi karát, ahogyan azt Gellért Emma is tette. A történet itt vált igazán komplikálttá, s ez az a pont a doktornő életében, ami egyrészt komoly törést eredményezett nála, másrészt ráirányítja a figyelmet arra, hogy a korabeli felvételi rendszer még igencsak gyerekcipőben járt, telis-tele bizottsági és emberi szubjektívizmussal, kiszolgáltatva a különböző miniszteri rendeleteknek.

Mindeközben a Gottlieb Emmaként született, s 1905-ben még kiskorúnak²¹ számító, 21 éves nő kezdeményezte vezetéknevének a megváltoztatását a Belügyminisztériumnál. Mindez nem volt szokatlan, hiszen a korszakban számos ilyen – elsősorban névmagyarosítási – példa akadt, ami jelentős mértékben érintette a zsidó lakosságot is, akik ezzel is ki akarták fejezni a magyar társadalomba való integrációjuk igényét és magas fokát. A névváltoztatást 1905 augusztusában engedélyezték, s így vált a történet főszereplője Gellért Emmává.

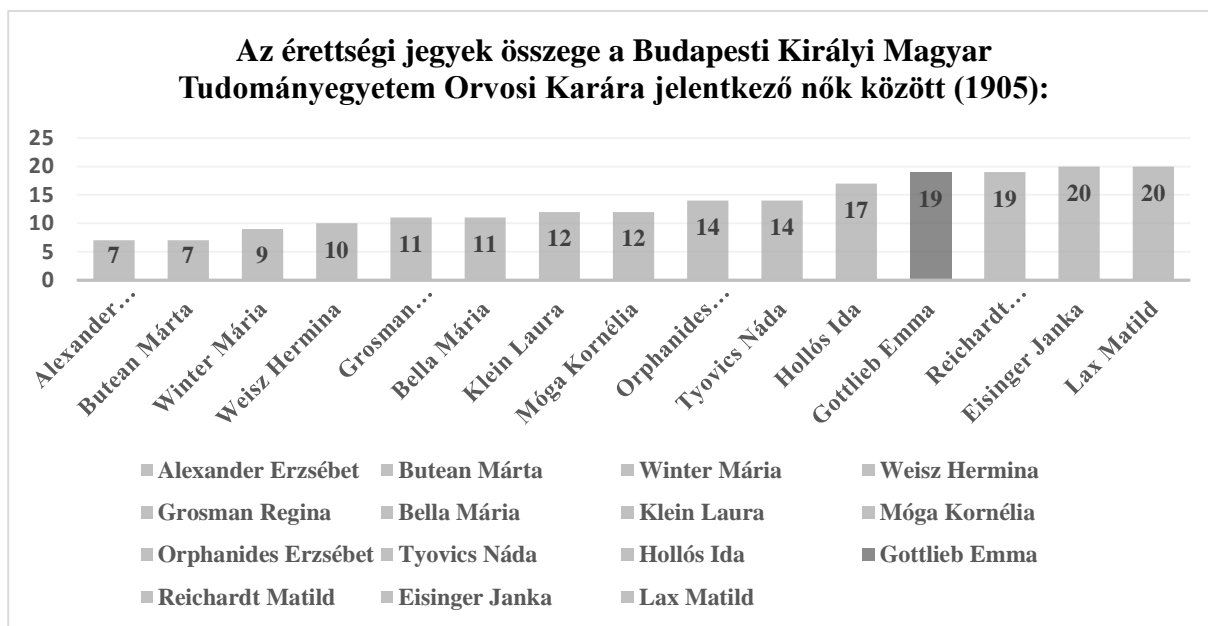
A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem orvosi karára azonban még Gottliebként jelentkezett. A kérelmet a kari tanács ülése 1905. szeptember 26-án tárgyalta. A női jelentkezők külön elbírálás alá estek a férfiaktól. A kérelmek elbírálását nagyban befolyásolta a századelőn újra fellángoló vita a nők egyetemi tanulmányairól. 1904-ben Berzeviczy Albert, akkor vallás- és közoktatásügyi miniszter leiratban írta elő, hogy csak a „kiválóan érett” minősítéssel rendelkezők jelentkezhetnek az egyetemekre. Egy évvel később viszont az új miniszter, Lukács György – észelve az elégedetlenséget Berzeviczy leiratával kapcsolatban – már a „jól érett” bizonyítványokat is elfogadhatóvá tette, sőt egy kivétel is került a feltételek közé, jelesül az, hogy ha lányok érettségije három vagy annál kevesebb elégséges jegyet tartalmazott, akkor is felvételt nyerhettek rendkívüli hallgatóként, s ha az első két félévben két főtantárgyból jó eredménnyel zártak, akkor rendes hallgatóvá válhattak.²²

Az 1905–1906-os tanév szeptemberében összesen tizenöt nő jelentkezett a budapesti egyetem orvosi karára az ország különböző pontjairól, egy esetben pedig Galíciából, vagyis az Osztrák–Magyar Monarchia egyik osztrák tartományából. A jelentkezők érettségi eredményei viszonylag széles skálán mozogtak, ahol Gellért (Gottlieb) Emma valóban a hátsó szegmensben foglalt helyet, s nem teljesítette az akkor éppen aktuális kritériumokat. A szabályok és a feltételek világosak voltak, de közel sem azonosak a nemeket tekintve, nem is említve azt, hogy az előző tanév felvételi jegyzőkönyve teljesen más feltételeket tükrözött, sem nem a Berzeviczy-féle meghagyásokat, sem nem a Lukács György által enyhített kritériumokat.²³ A sikertelen felvételi után a jövődöbéli orvosnő az álmai megvalósítása végett – mivel nem maradt más lehetősége – a külföldi továbbtanulás mellett döntött.

21 A korabeli magyarországi jogrendszer 24 éves kortól ismerte el a nagykorúságot, illetve nők esetében felnőtté vált az is, aki férjhez ment.

22 PETROVICS Alica, FORRAI Judit (dr.), FERENCZ Andrea (dr.): *Nők útja a diplomáig: az orvosnők képzésének első mérföldkövei hazánkban (1895–1946)*. In: HORUS, Orvosi hetilap, 2024., 165/46., 1830.

23 *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának ülésai 1904–1905*. 1904. szeptember hó 27-én tartott I. rendes ülés. 95–96.



2. Az 1905 szeptemberében budapesti orvostanhallgatónak jelentkező nők érettségi eredményeinek összege (minél nagyobb az eredmény, annál gyengébben teljesített a tanuló)

Az orvosi tanulmányait így Bécsben²⁴ kezdte, ahol bizonyosan elég volt a felvételhez az érettségi eredménye, s talán jobban járt volna, ha ott is fejezi be, mert a Monarchiában szerzett oklevelek honosítása egyszerűbb volt Magyarországon, mint az azon kívül elvégzett orvosi képzéseké. Gellért Emma mégis Münchenre választotta, s tanulmányainak következő kilenc szemeszterét ott teljesítette. Arról nem tudunk, hogy mi vonzotta a bajor fővárosba, az viszont biztos, hogy a müncheni egyetem (akkor Ludwig-Maximilians-Universität München) jó hírnévnek örvendett és ismert volt magas színvonalú képzéseiről, valamint kiemelkedő felszereltségéről. A nők előtt Bajorországban 1905-ben nyílt lehetőség arra, hogy orvostanhallgatói képzést kezdjenek, vagyis Gellért Emma az első jelentkezők között volt. Meglehet, hogy a megnyíló új lehetőség az indikátora volt annak, hogy Bécsből Münchenbe ment. A Münchenben eltöltött évei kevéssé ismertek, de bizonyosan sikeresen vette az akadályokat, hiszen 1911-ben az első végzett orvosnők között volt. A müncheni egyetemen az adott évben diplomát szerzett 55 orvos közül már 12 nő volt.²⁵ Dr. Gellért Emma a disszertációját „Ueber Vaporisation des Uterus.” (magyarul: „A méh vaporizációjáról” vagy „A méh hő általi kezeléséről”) címmel védte meg egy bizonyos Döderlein professzor vezetésével.²⁶ A kutatást a megmaradt feljegyzések újító jellegűnek titulálták.²⁷

Münchenből a bizonyítás vágyával visszatérve, már 1911-ben elkezdte a kötelező gyakorlati évét a kolozsvári kórházban. Minderről és a hamarosan következő sikertelen honosítási folyamatról a *Világ* c. folyóirat három évvel később írt a nyilvánosságnak. A névtelen szerző a sorok között arra is célzott, hogy a diplomahonosítás alapvetően

24 A nők számára a bécsi egyetem orvosi kara 1900. szeptember 3-i miniszteri rendelettel vált nyitottá.

25 FLEISCHER, Anne-Catherine: *Die Entwicklung der Forschung an der I. Frauenklinik der Ludwig-Maximilians-Universität München im Spiegel der Dissertationen und im Zeitraum von 1884 bis 1916*. München, 2022. 19–20.

26 GEMKOW, Michael Andreas: *Ärztinnen und Studentinnen in der Münchener medizinischen Wochenschrift (aerztliches intelligenz-blatt) 1870–1914*. Erlangen, 1991, 308.

27 FLEISCHER 2022, 88.

igazságtalan feltételrendszereket tartalmazott. Különösen nagy hangsúlyt kapott az a rész, amiben kiemelték, hogy a doktornő Münchenben „*Kitűnően tanult, szigorlatait mind kitüntetéssel tette le, disszertációja kifogástalan [...]*”,²⁸ mégis azt kérte tőle a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen, ahová a nosztrifikációt be kellett nyújtania, hogy első körben tegyen javító érettségit, amivel felülírja korábbi elégséges jegyeit, ezen túl pedig négy egyetemi félév magyarországi teljesítését is megkövetelte,²⁹ s az összes egyetemi szigorlat újbóli letételét. Mindezt úgy, hogy Gellért Emma már teljesítette a kötelező egy éves gyakorlatát a kolozsvári kórházban Purjesz Zsigmond (1846–1918) orvosprofesszor mellett, akit Kolozsváron az „*orvosok orvosának*” neveztek, s a két világháború közötti erdélyi orvostársadalom nagy része az ő keze alatt nevelkedett. S ha ez a gyakorlat még nem lett volna elég Gellért doktornő számára, Berlinben szintén praktizált már mint gyakorló orvos, kiváló német nyelvtudással, mégis honvággyal a szívében.

A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem orvosi karának ülései valóban jegyzőkönyvezték Gellért Emma esetét az 1912. évi napirendi pontok között „*Gellért Emma dr. nostrificatiója*” címmel.³⁰ A fenti újságcikk állításait csak abban a tekintetben erősíti meg a nosztrifikáció elutasításának hivatalos indoklása, miszerint a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem honosítási szabályzatának 2. és 3. §-ába ütközne a nosztrifikáció, azért, mert háromnál több elégségest tartalmazott az érettségi bizonyítvány, s így nem volt joga elkezdni a magyarországi felsőoktatási tanulmányokat. Ezen túl pedig „*[...] hivatalosan elismertetnék és szentesítették annak a lehetőségét, hogy a hazai egyetemeken el nem fogadható érettségi bizonyítványokkal kerülő utakon ugyan, de mégis el lehet a kívánt célt érni*”.³¹ A honosítási kérelmet felvezető és előadó kari dékán, Tangl Ferenc mindezt annak ellenére javasolta, hogy a kolozsvári tudományegyetem, ahol az eredeti kérelmet beadták, teljes támogatás mellett terjesztette fel Gellért doktornő ügyét. Az elutasító határozatban szó volt még a hazai egyetemen eltöltendő négy félévről is, az újra érettségizés pedig egyértelműen következik a szövegből, az összes egyetemi szigorlat újbóli teljesítésére viszont nincs utalás.

Feltehetjük a kérdést, hogy ha adott egy tehetséges, külföldön is bizonyító orvosnő, aki a 20. század eleji Magyarország orvoshiánnyal megtűzdelte társadalmában praktizálni szeretne, akkor mégis ki az, aki hibázott ebben a kérdésben? Talán dr. Gellért Emma, aki nem vállalta fel újból az érettségit és gyakorlatilag az egyetemi követelmények újbóli elvégzését? Nem valószínű. Vagy talán az egyetem kari tanácsa, akik a honosításról döntöttek? Ez sem egyértelmű, hiszen az elutasító indoklásban ez olvassuk: „*Igaz, hogy karunk liberális álláspontja nem tartja indokoltnak és igazságosnak a nők érettségi bizonyítványának megszorítását és korlátozását, de addig míg e korlát fenn áll [...] kivételt nem tehetünk senkivel sem. A kérelem teljesítését igaz meggyőződéssel csak úgy ajánlhatom, ha egyidejűleg eltörölné a vk. minister ur az eddig fennálló, a női hallgatók felvételének korlátait.*”³² Akkor talán Wlassics Gyulát lenne érdemes hibáztatni a rendeletéért, amiben nem tett egyértelmű egyenlőséget a nők és a férfiak felvételi követelményei közé? Ez is elhamarkodott lenne, hiszen Wlassics

28 Dr. GELLÉRT Emma. Világ, 1914. április 12., 34.

29 Ez általános eljárás volt a külföldi diplomák magyarországi honosításánál.

30 A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának ülései 1911–1912. Az 1911/12 tanévi ülések jegyzőkönyveinek betűsoros mutatója.

31 A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának ülései 1911–1912. 1912. január hó 23-án tartott 5. rendes ülés. 298.

32 Uo.

rendelete, különösen Európának ezen a részén megelőzte a korát, hiszen sokkal hamarabb adott lehetőséget a nőknek, mint az európai országok egy része, s ráadásul a vallás- és közoktatásügyi miniszter köztudottan pártolta a női egyenjogúság ügyét egy olyan társadalomban, ami még komoly és tömeges ellenérzésekkel bírt a nők egyetemi tanulmányai iránt: „*Wlassics nem látta be, hogy miért legyünk mi az utolsók. Csendben kellett cselekednie [...] miniszteri rendelettel ilyen fontos ügyet nem lehetett szabályozni, azt a következő miniszter visszavonhatta volna. Királyi rendelet kellett [...]*”³³ Wlassics rendelete nem tartalmazhatott volna többet akkor, amikor kiadta azt, mert olyan nagy ellenállást váltott volna ki, amivel több kárt okoz, mint hasznot. Sokkal észszerűbb, ha abban keressük a probléma gyökerét, hogy az eredeti rendeletet nem követték kiegészítések, amelyek lépést tartottak volna az egyre növekvő igénnyel, ami a nők, s különösen az orvosnők képzését illeti. Abban az esetben, ha ez megtörtént volna, akkor nem veszít a magyar orvostudomány évtizedeken keresztül tehetséges szakembereket.

Ellenben, ha folytatjuk Gellért doktornő történetét, aki nem nyugodott bele abba, hogy nem dolgozhat a szakmájában, akkor azt látjuk, hogy a probléma az egész életét meghatározta. A honosítást veszni hagyta, de ennek ellenére orvosként dolgozott előbb Németországban, azon belül Berlinben. Itt 1913-ban még bizonyosan praktizáló orvos volt, sőt kivette a részét a berlini magyar köz- és gazdasági életből is, hiszen a Berlini Magyar Kereskedők és Iparosok Egyesületének elnökségi tagjává választották.³⁴ Azt hihetnénk, hogy ez egy biztos karrier kezdete, hogy ennyi viszontagság után nem látjuk többet a doktornőt Magyarországon. Mégis valami, talán az első világháború kitörése hazahozta őt. Pontosán nem tudjuk mikortól élt ismét Magyarországon, de 1915-ben már volt egy utalás arra, hogy Kassán tartózkodott és egy ünnepségen a megvakult katonák megsegítésére négy koronát adományozott.³⁵ Több jel is arra utal, hogy Északkelet-Magyarországon próbált új életet kezdeni. 1916-ban szinte szenzációszámra ment, hogy az Ugocsa vármegyei Halmiban új női körorvos került alkalmazásra dr. Gellért Emma személyében.³⁶ „*Az új körorvosnő már meg is kezdte működését és úgy látszik nem retten vissza azoktól a mutatkozó nehézségektől sem, amelyek a halmii körben várnak reá, ahol egymástól távol fekvő és csak tengelyen megközelíthető községek egész tömegét kell ellátnia.*”³⁷ Ekkorra már jelentős volt az orvoshiány a frontra vezérelt férfi orvosok miatt és a nők tömeges munkavállalása is megkezdődött a kórházakban és az iskolákban, sőt az orvosi fakultásra beiratkozó nők száma is meg többszöröződött.

Dr. Gellért Emma viszont ekkor már dolgozott, sőt jól dolgozott, s hagyták is dolgozni. Elfogadta a megbízást a losonci katonai megfigyelőállomás vezető orvosának állására, ami nem volt egyszerű feladat, hiszen az orosz fronton megsebesült katonák egyik fő ellátóhelye volt. A megfigyelőállomáson nyújtott kiemelkedő szakmai teljesítményéért „*Ferencz Salvator főherceg úr Ő császári és királyi Fensége, mint az Osztrák-Magyar Monarchia Vörös-Kereszt egyleteinek védnökhelyettese, Ő császári és Apostoli királyi Felségétől legkegyelmesebben átruházott hatáskörében, 1916. évi május hó 29.-én kelt magas elhatározásával, dr. Gellért Emmának a losonci megfigyelő állomás volt vezető orvosának a vörös-kereszt hadiékítményes II.*

33 BOBULA Ida: *Az egyetemi nőkérdés Magyarországon*. In: *Napkelet*, 6/8., Budapest, 1928, 585.

34 *Budapesti Hírlap*, 1913. január 31., 16.

35 *Kassai Hírlap*, 1915. május 21., 2–3.

36 *Új női körorvos. Görög Katholikus Szemle*, 1916. szeptember 24., 3.

37 *Szamos*, 1916. szeptember 17., 5.

oszt. díszjelvényét [...] méltóztatott díjmentesen adományozni.³⁸ Pontosan e kitüntetés miatt tudjuk, hogy a doktornő 1916 után már nem tartózkodott Losoncon, hanem a Nógrád vármegyei főispán jelentése szerint Budapestre költözött. A hír ellenben hamisnak bizonyult, mert a főváros főpolgármestere válaszában megírta, hogy „Dr. Gellért Emma értesülésem szerint állítólag közorvos Halmiban (Ugoicsa vármegye)”.³⁹ Végül, ha sikerült is átadni Gellért doktornő kitüntetését, az nem Halmiban történt meg, mivel az ottani bejelentett címén már a rendőrség sem találta. Innentől kezdve egy talány lett az élete. 1918-ban feladott egy hirdetést a Pesti Hírlapban, ahol fogtechnikusok jelentkezését várta a Liptóújvári címére. Ebből arra következtethetünk, hogy ekkor fogorvoslással foglalkozott, Liptóújváron pedig valószínűleg a szülei éltek. Ezután éveken keresztül semmilyen nyoma nem maradt az orvosi ténykedésének, amikor egy tragédia következtében ismét hallani lehetett róla.

Szinte bizonyos, hogy a trianoni Magyarországon maradt. 1926-ban több újság is a haláláról cikkezett, mert nagy visszhangot váltott ki, hogy május 10-én az Esztergomhoz közeli Süttyő település dunai révjénél egy halász bejelentette a helyi hatóságoknál, hogy egy nagyjából 160 cm magas, fekete hajú, ápolt nő holttestét vetette partra a folyó, aki nagyjából 35–40 évesnek tűnt. A rendőrség megállapította, hogy a holttest a néhány napja eltűnt dr. Gellért Emmáé volt. Hamarosan elindultak a találgatások a halál okáról. A legtöbb lap öngyilkosságnak vélte a dolgot. A Délmagyarország c. újság hosszasan taglalta az eseményt, amiből az is kiderült, hogy két évvel a halála előtt, 1924-ben a doktornő Mezőcsáton telepedett le, ahol orvosként dolgozott. A lap szerint: „Egy napon megvizsgálták iratait és megállapították, hogy orvosi diplomáját a bécsi egyetemen szerezte,⁴⁰ de azt nem nosztrifikálták, s így a fennálló rendelkezések szerint orvosi gyakorlatot nem folytathat.”⁴¹ Mezőcsátról el kellett mennie, ismeretlen időben és ismeretlen helyre. A cikk rendkívül tehetséges orvosnak titulálta dr. Gellért Emmát, akit ezután ismét komoly megpróbáltatások értek. Eljegyezte egy gyáripárban tevékenykedő férfi, akiről azonban hamar kiderült, hogy már van felesége. Mindezek után következett az adósságok felhalmozása. Kereseti lehetősége megszűnt, mivel megtiltották számára a gyógyítást, nem számított a korábbi gyakorlat, sem pedig a losonci megfigyelőállomáson végzett tevékenysége az első világháborúban. Minden eddigi negatív fordulat Gellért Emma életében valamiképpen kapcsolódott ahhoz az eseményhez, hogy az érettségi eredményei csak akkor lettek volna megfelelőek, ha férfiként születik meg.

A halála előtti utolsó két évben valószínűleg Budapesten, az Aradi utcában lakott albérletben, ahol a sajtó szerint komoly adósságot halmozott fel, mígnem egyszer csak nyoma veszett. Az eltűnését Lisszauer Sándor fogtechnikus jelentette be a rendőrségen. A doktornő 1926. április 26-tól már a Tata közelében fekvő Dunaalmáson tartózkodott, ahová egy munkaügy keretében utazott, miszerint az ottani gyógy- és strandfürdőben kap majd állást vagy az Esti Kurír c. lap állítása szerint megveszi azt. Az első napokban Lisszauer is elkísérte ide. Ugyancsak az Esti Kurír írása arra enged következtetni, hogy Gellért Emma fogorvosi rendelőt is fenntartott Budapesten, s Lisszauer Sándorral – aki az üzlettársa volt – is így került kapcsolatba. A lap állítása szerint a rendkívül zilált anyagi helyzete miatt sokaknak

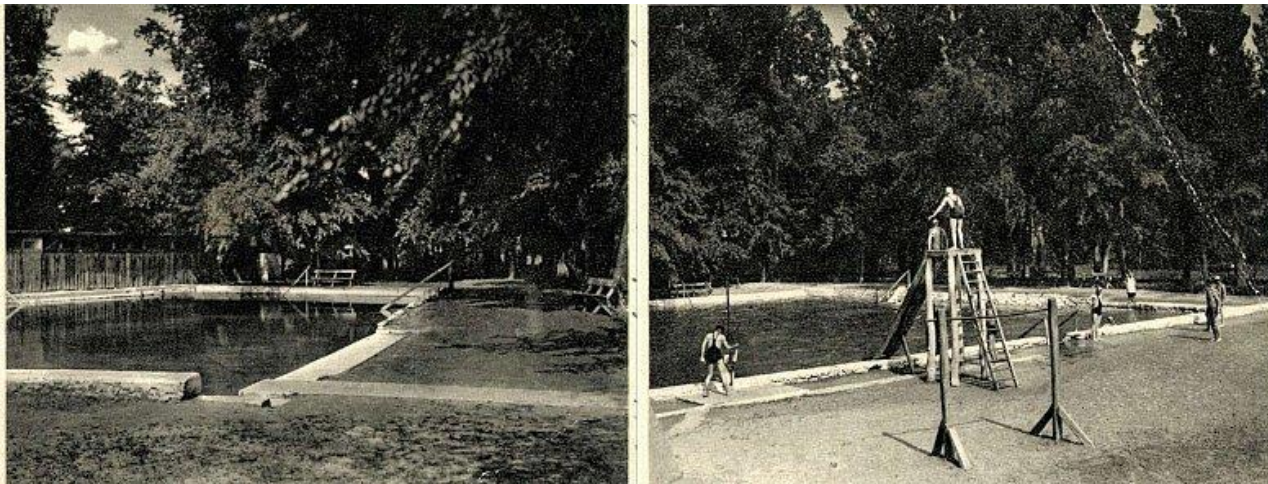
38 Budapest Főváros Levéltára, Levéltári iratok (1300–2024), A megyei törvényhatóságok és törvényhatósági jogú városok (1528–1992), 1402 Budapest Székesfőváros Főpolgármesterének iratai (1873–1945), b 1916 0197. 1.

39 Uo. 5.

⁴⁰ A lap hibásan közölte, dr. Gellért Emma orvosi diplomáját Münchenben szerezte.

⁴¹ Délmagyarország, 1926. május 29., 4.

– köztük Lisszauernek is – tartozott, s számos perbe keveredett.⁴² Ezek a perek, ha léteztek is, már nem bukkantunk a nyomukra, de az bizonyosnak látszik, hogy az utolsó éveiben rendezetlen anyagi dolgai maradtak hátra.



3. A dunaalmási gyógy- és strandfürdő 1941-ben

A rendőrségi nyomozás megindult, s 1926. május 10-én a Dunaalmástól néhány kilométerre lévő Süttőnél kétséget kizáróan megtalálták a holttestet. Ezek után az újságok többségében azt állították, hogy öngyilkosság történt,⁴³ néha helyet adva a baleset lehetőségének: „*Mivel a hulla teljesen fel volt öltöztetve, csak a lábai voltak mezitelenek valószínűleg lábfürdőzés közben zuhant bele a Dunába.*”⁴⁴ Dr. Gellért Emmát 1926. május 12-én temették el Süttő községben.⁴⁵ A sír nyomai napjainkban nem találhatók meg.

A női orvosok és egyáltalán a nők felsőoktatásban való részvételének a kérdése még jó ideig rendezetlen maradt. Klebelsberg Kunó minisztersége alatt jelentős felsőoktatási fejlesztések következtek, s már négy tudományegyetemen folytathatták a nők is az orvosi tanulmányaikat. 1934-től viszont Hóman Bálint miniszter az orvostudományi karokon 30%-ban, a gyógyszerészeti karon pedig maximum 50%-ban korlátozza a felvehető női hallgatók arányát. A teljes jogegyenlőség pedig 1946-tól jött el a nők számára az egyetemi tanulmányokat tekintve.⁴⁶

Dr. Gellért Emma életútja bemutatta azt, hogy egy ambiciózus elképzelést, ami saját korának igazi nővé, s a legfontosabb pontokon a helyét is megállta, milyen nehéz volt kivitelezni egy éretlen szabályozás miatt. Ez egy történet a sok közül, amit legjobban talán a következő mondat foglalja össze: „*Gellért kisasszony bujában szaladt ki, amily gyorsan csak lehetett [...] folytatni orvosi működését, erősen titkolva, hogy az óvodában későnjövésért egyszer sarokba állították, nehogy ennek alapján a budapesti egyetem doktorátusa megsemmisítésére tegyen diplomáciai lépéseket.*”⁴⁷

42 *Esti Kurír*, 1926. május 19., 11.

43 *Esti Kurír*, 1926. május 26., 11.

44 *Esztergom és vidéke*, 1926. május 16., 2-3.

45 *Esztergom*, 1926. május 19., 2.

46 PETROVICS, FORRAI, FERENCZ 2024, 1826.

47 *Világ*, 1914. április 12., 34.

Bibliográfia

Levéltári iratok

1. Budapest Főváros Levéltára, Levéltári iratok (1300–2024), A megyei törvényhatóságok és törvényhatósági jogú városok (1528–1992), 1402 Budapest Székesfőváros Főpolgármesterének iratai (1873–1945), b 1916 0197.

Szaktanulmányok

1. BOBULA Ida: *Az egyetemi nőkérdés Magyarországon*. In: NAPKELET, 6/8, Budapest, 1928.
2. BRUCKNER Éva: *Az első magyar orvosnők nyomában*. In: *Polgári Szemle*, 15/1–3, 2019.
3. FLEISCHER, Anne-Catherine: *Die Entwicklung der Forschung an der I. Frauenklinik der Ludwig-Maximilians-Universität München im Spiegel der Dissertationen und im Zeitraum von 1884 bis 1916*. München, 2022.
4. GEMKOW, Michael Andreas: *Ärztinnen und Studentinnen in der Münchener medizinischen Wochenschrift (Aerztliches intelligenz-blatt) 1870–1914*. Erlangen, 1991.
5. NIBÓK, Attila: *Feminization and professionalization in Hungary in the late 19th century. Women teachers in professional discourses in educational journals (1887–1891)*. In: *Espacio, Tiempo y Educación*. 2017/4.
6. PETROVICS Alica, FORRAI Judit (dr.), FERENCZ Andrea (dr.): *Nők útja a diplomáig: az orvosnők képzésének első mérföldkövei hazánkban (1895–1946)*. In: *HORUS*. Orvosi hetilap. 2024, 165/46.

Korabeli kiadványok

1. 1868. évi XXXVIII. törvénycikk a népiskolai közoktatás tárgyában. 106–115. §. <https://net.jogtar.hu/ezer-ev-torveny?docid=86800038.TV> (Letöltés: 2025. július 17.)
2. *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának ülései 1904–1905*. 1904. szeptember hó 27-én tartott I. rendes ülés.
3. *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának ülései 1905–1906*. 1905. szeptember hó 26-án tartott első rendes ülés.
4. *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának ülései 1911–1912*. 1912. január hó 23-án tartott 5. rendes ülés.
5. *A Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Orvosi Karának ülései 1911–1912*. Az 1911/12. tanévi ülések jegyzőkönyveinek betűsoros mutatója.
6. *A Jászóvári Prémontrei Kanonokrend Nagyváradi Főgimnáziumának értesítője az 1904–1905. iskolaévről*. Nagyvárad, 1905.
7. *A Premontrei Szerzetesrend Nagyváradi Főgimnáziuma Értesítője az 1903–1904-es tanévről*. Nagyvárad, 1904.
8. *A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister 1895. évi 72.039. számú rendelete valamennyi tankerületi kir. főigazgatósághoz, leányoknak érettségi vizsgálatra bocsátása, és polgári vagy*

- felsőbb leányiskolából a középiskolába átlépése tárgyában.* In: *Magyarországi rendeletek tára.* 29/I. Budapest, 1895.
9. *A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministernek 1895. évi 65.719. szám alatt a budapesti és kolozsvári egyetem tanácsához intézett rendelete, a nőknek a bölcsészeti, orvosi és gyógyszerészeti pályára léphetése tárgyában.* In: *Magyarországi rendeletek tára.* 29/I. Budapest, 1895.

Korabeli sajtó

Budapesti Hírlap, 1913. január 31.; *Délmagyarország*, 1926. május 29.; *Esti Kurír*, 1926. május 19.; május 26.; *Esztergom*, 1926. május 19.; *Esztergom és vidéke*, 1926. május 16.; *Görög Katholikus Szemle*, 1916. szeptember 24.; *Kassai Hírlap*, 1915. május 21.; *Szamos*, 1916. szeptember 17.; *Világ*, 1914. április 12.